

N:o 188.

Af herr **A. Hedin**, *angående tillsynen öfver tryckta skrifterns offentliggörande.*

En tidningsman har meddelat mig följande upplysningar om öfverträdelser af tryckfrihetsförordningen, som synas förekomma i så stor omfattning, att lagen i sådana fall som det, hvarom fråga är i hans berättelse, rent af blifvit en död bokstaf.

Sedan han på ett försäkringsbolags kontor begärt bolagets tariffer och årsberättelser, men af en tjänsteman fått nekande svar: »Det är konfidentiella papper, som lemnas blott till agenterna med sträng tillsägelse, att de ej få lemnas i annan hand», upprepades följande dag på verkställande direktörens vägnar det nekande svaret.

Min sagesman begaf sig då till kongl. biblioteket, der han erfor, att de ifrågavarande trycksakerna icke blifvit till biblioteket aflemnade.

Hos registratorn i civildepartementet fick han samma svar.

Hans hänvändelse till försäkringsinspektören ledde efter undersökning till det resultatet, att icke heller han erhållit de nämnda handlingarna.

Hos öfverståthållareembetet fans rörande bolaget intet annat än anmälan om anstaltens tillvaro och uppgift om de matematiska grunderna för dess verksamhet — alltsammans upptagande något öfver en sida af ett vanligt ark.

En skriftlig framställning hos bolagsstyrelsens ordförande var sedan närmare två månader obesvarad, när min sagesman till mig hemstälde, om ej dessa förhållanden ådagalade behovet af ändring i tryckfrihetsförordningen och därför borde genom motion framläggas för konstitutionsutskottet. — På samma gång meddelade han, att försäkringsinspektören *infordrat* och bekommit de ifrågavarande handlingarna. Anledningen, att de ej i

främsta rummet efterfrågades i justitiedepartementet, var antagandet — som sedermera befans origtigt — att de blifvit tryckta å något af de s. k. »accidenstryckerierna», om hvilka sedan lång tid tillbaka inom yrket lärers råda en allmän mening, accepterad — säges det och tyckes det — äfven af ombud för justitiedepartementets chef, att dessa tryckerier lagligen äro fritagna från vissa i tryckfrihetsförordningen för boktryckerier föreskrifna skyldigheter. Hur det tillgått, att en sådan mening och en dermed följande praxis uppkommit, är ej möjligt att med säkerhet till fullo förklara, om än några omständigheter kunna påpekas, som dertill bidragit.

När handlingarna blefvo hos försäkringsinspektören tillgängliga, erfor emellertid tidningsmannen till sin stora öfverraskning, att handlingarna i fråga icke utgått från ett »accidenstryckeri», och att således dessa tryckeriers innehafvares — enligt hvad som påstås — sedan lång tid tillbaka, åtminstone sedan ett par årtionden, väl bekanta teori och praxis ej i denna kasus lände till förklaring af de handlingars oåtkomlighet, som han eftersökt i ändamål att undersöka befogenheten af ett mycket stort antal försäkringstagares klagomål, att de af ett försäkringsbolag blifvit vilseledda. Af bolagets tryckalster befunnos två vara tryckta å ett boktryckeri, Köersners, som numera upphört, fyra å Iduns hofboktryckeri; å ett saknas tryckort och tryckår. De två förstnämnda med ett omfång af resp. 28 och 20 sidor hade en upplaga å resp. 4,000 och 3,000 ex., de fyra följande med ett omfång af resp. 8, 8, 12, 16 sidor hade hvar och en utgått i en upplaga å 2,000 ex.; det sistnämnda, der *tryckort och årtal saknas*, hade 4 sidors omfång och en upplaga å 10,000 exemplar.

Tidningsmannen visste af hvad i det föregående är omförmäldt, att ingen af dessa skrifter aflemnats till kongl. biblioteket. Det förekom honom likväl alldeles otänkbart, att de äfven skulle hafva undanhållits justitiedepartementet. På förfrågan fick han det svaret, att man ansåg sig kunna vara viss om, att ingenting af det ifrågavande bolagets skrifter blifvit till departementet aflemnadt, men blef likväl af registratorn för säkerhets skull bemyndigad att på hans vägnar å Iduns tryckeri taga kännedom om dess motbok å aflemnade, af registratorn qvitterade tryckalster. När denna två dagar efter det tidningsmannen framfört helsningen vardt tillgänglig, ledde den då företagna undersökningen till det dåmera med visshet motsedda resultatet

*att bevisligen ingen af de å Iduns tryckeri för
liförsäkringsbolaget »Trygg» tryckta skrifter blifvit till
chefen för justitiedepartementet aflemnadt,*

att således här ej något tillfälligt förbiseende egt rum, utan afsigtlig, till affärsprincip upphöjd uraktlåtenhet, som vore att beteckna såsom klandervärd öfverträdelse af en ovilkorlig och undantagslös föreskrift i tryckfrihetsförordningen § 4, 2:o, derest ej uppenbarligen så skett bona fide i tilltro till en förment rättighet, att »bevakningen öfver skrifers loffliga allmängörande», som brukar få kännedom om och föranleda bestraffande af enstaka fall af oafsigtlig försummelse, deremot icke alls vakat vid fortsatt uraktlåtenhet.

Om man söker att göra sig reda för de faktorer, som samverkat till den rådande, redan nu betänkliga och — såsom här nedan skall visas — eventuellet mycket vådliga laglösheten, så finner man väl,

att undantaget för »notifikationer och sorgbref, formulärer, betingningssedlar med mera af dylik beskaffenhet» från hvad i 1 § 10:o »om namns och Orts» (och årtals?) utsättande förordnas» torde hafva bidragit till den föreställningen att härunder innefattades undantag äfven från föreskrifterna i 1 § 11:o och 4 § 2:o om aflemnande af exemplar till chefen för justitiedepartementet och hans ombud samt till tre offentliga bibliotek,

att det trots orden »med mera af dylik beskaffenhet», för en god vilja ej svärfattliga undantaget i 1 § 10:o med ett förvånande godtycke utvidgats till den alldeles obestämda och således mycket vidtomfattande kategorien »affärstryck», ett för lagen alldeles okänt begrepp,

att s. k. »accidenstryckerier», som sägas befatta sig blott med sådant tryck (»affärstryck»), åt hvilket man hopdiktat de tvenne nyssnämnda friheterna, af hvilka den ena alls icke existerar och den andra existerar blott med hänsyn till »notifikationer» etc., anses — ej blott af yrkesutöfvarne — stå helt och hållet utanför de för »boktryckerier» gällande särskilda bestämmelser och vara underkastade blott den allmänna näringsfrihetslagstiftningen;

men att en kombination af alla dessa ur luften gripna antaganden uppenbarligen ej skulle kunnat leda till det nuvarande laglöshetstillståndet, derest ej de, som hafva det nämnda öfvervakandet till embetsåliggande, försummat detta vare sig af oförstånd och okunnighet eller likgiltighet. Den redan traditionella och kända efterlåtenhet, som sålunda låter en systematisk bedrifven lagöfverträdelse undgå de 50—500 rdr bko böter, som

lagen utsätter, medan en tillfällig, oafsigtlig uraktlåtenhet ej undgår näpst, förklarar att, som vi sett, lagöfverträdelsen nu hunnit bli en konkurrensfråga mellan »boktryckerier», som gerna torde vid sidan af boktrycket förtjena på »affärstryck», och »accidenstryckerier», som nog kunna vara rustade att jemte sitt affärstryck stå en kund till tjänst med veritabelt boktryck, en kund, som har skäl att älska hemlighet för sina — publikationer och utverkar en boktryckares medhjelp till detta hans affärsintresses främjande medelst ett tolererad lagbrott, som näringsidkarne just af vederbörandes tolerans narrats att hålla för en tillåten handling.

Om vi kasta en blick på eventuella verkningar, lika stridande mot grundlagsstiftarnes ändamål med en rätt brukad tryckfrihet, som förfarings sättet är uppenbart stridande mot lagens klara ord, så är det ej svårt att belysa dem med sannolika exempel. Och här bör man ej lemna ur sigte den länge ifrågasatta rättigheten att anlägga boktryckerier något så när hvar som helst på landsbygden, hvilket ej kan på längd hindras af det 1900 gjorda medgifvandet. I förening med ett tolererad missbruk, så häfdvunnet, att det till och med omtalats som en *rätt* af dem, som hade bort stäfja det, skall då här komma till stånd en obegränsad — jag vill ej använda det vackra ordet *frihet*, utan strafflös sjelftagen licens att trycka, att sprida, att göra förtjänst på »affärstryck». Ej blott konkurrens-reklam, äfven den personliga skandalen skola blifva särskildt inbringande, då stora upplagor hinna i all obemärkthet slutsäljas, innan en sömndrucken öfvervakning hinner blifva väckt. Ja, med den för de flesta kanske förvånande stora mängd af »accidenstryckerier», som redan före medgifvandet i afseende å köpingar funnos utom stad (jfr Handelskalendern för 1899, hvilens uppgifter härom, enligt hvad för mig uppgifvits, ej voro på långt när fullständiga) torde obehagliga verkningar vara att motse, när det blir mera allmänt känt, att detta slags tryckerier af offentliga myndigheter anses såsom icke underkastade tryckfrihetsförordningens föreskrifter.

Låtom oss antaga, att i det »affärstryck», som undandrages det af lagen afsedda öfvervakandet, ingå förvillande reklamskrifter för tryckerikundens eget företag och ej mindre förvillande kritik af konkurrenternas verksamhet, så vore det visserligen önskvärdt, att sådant »affärstryck» ej finge genom den nu tolererade lagöfverträdelsen undandragas offentlighetens ljus.

»Affärstryck» påminner, i förbigående sagdt, om en annan för lagen helt och hållet främmande s. k. ordskapelse, som en gång af en myndighet, bland hvilkens embetspligter särskildt nämnes öfvervakande af hvad till tryckfrihetens skyddande är stadgad, på det sätt missbrukades, att en

enligt tryckfrihetsförordningens uttryckliga föreskrift offentlig handlings hemlighållande af denne beskyddare försvarades med den för tryckfrihetslagen liksom hvarje annan svensk lag främmande termen »intern» handling, som på grund af påhittet — sannolikt ej hans eget — att gifva den detta namn skulle strafflöst få undandragas offentlighet.

Föredömet bör ej locka till efterföljd, men det vill synas, som skulle i tillämpningen af tryckfrihetsförordningen »affärstryck» hålla på att insmyga sig mellan dess rader.

Föräldrar, lärare och andra, som ha tillfälle att iakttaga hvad ondt föröfvas af dålig läsning, som sprides öfver landet i ofantliga massor, skola få anledning att klaga öfver ej blott den usla litteraturen, utan ock öfver den derjemte brottsliga, t. ex. skymfandet af medmenniskor, hvilket torde vara för många äldres råa smak, lumpna sinnelag, politiska hätskhet minst så lockande som rövvareromaner äro det för ungdom. Kunna smädeskrifternas upphofsmän ej genast tagas för hufvudet, så kan »affären» påräknas blifva så god, att den beljugne finner det föga lönt att anställa åtal, sedan lögnen fått obehindradt spridas. Det är på tiden, att det nuvarande missbruket ej får fortfara; eljest skola tillfällena att under långvarig strafflöshet sprida för den offentliga tillsynen — genom dess eget förvållande — okända, ej i tidningarna annonserade, i den egentliga bokhandeln ej förekommande skrifter naturligtvis blifva i vida större talrikhet än nu begagnade. Den i mer än ett afseende med postbefordringen af sprit jemförliga spridningen medelst paketposten af usel litteratur skall ökas med afsättningen på samma obemärkta sätt af *brottlig* litteratur. Och den utsigten är särskildt oroande.

Om ännu en gång en lönmordsmonoman skulle begära straff på en svensk domstol underkastad person, som sagt en smula sanning om honom, så behöfva vi ej deraf oroas annat än under en enda förutsättning. — Men om vinstbegäret lockar någon att på svenska utgifva i ursprungslandet för majestätsbrott åtalade och dömda skrifter, som på senare tider varit talrika i ett vesteuropeiskt land, och den svenske öfversättaren eller annan därför ansvarig åtalas, då är ställningen en annan än vid ett för Abdul-Hamids skull gjordt försök att genom en tryckfrihetsjury få den ansvarige straffad. Tänk oss i stället ett frikännande jury-utlåtande i vårt land om en skrift, som i ursprungslandet gifvit anledning till mycket strängt straff för majestätsbrott — frikännande i vårt land, emedan den icke vore brottslig enligt allmänna föreställningssättet i vårt land, der det under en af de värsta förnedringsperioder, som verldshistorien beskriver, utbildade majestätsbrottsbegreppet anses med rättmätig afsky, medan det

i ett annat land på samma gång stödjes af och främjar ett ohyggligt angifveri, ledsagadt af majestätsbrottsåtal i en sagolik, förut aldrig på långt när känd mängd! Att det frikännande utlåtandet skulle kunna hafva påföljder af en särdeles bekymmersam beskaffenhet, torde ingen bestrida; och det är då ej nödigt att mer än erinra härom. Vid betraktande af den vådligt vidtomfattande, man kan utan öfverdrift säga absurda, lydelsen af tryckfrihetsförordningens § 3, 9:o, är man frestad att tänka sig, att det varit en önskan att genom ett mycket strängt straffhot för en förbrytelse, beskrifven i sådana ordalag, att hvarje i någon den ringaste mån klandrande ord om en främmande stats »förhållanden» skulle kunna, i följd af en diplomatisk pression, åtalas med så godt som visshet om fällande utslag — att det varit en sådan, af internationella hänsyn föranledd önskan att skrämma, som dikterat en lydelse, den der eljest vore oförklarlig. Men hvad vinnes nu med det strängaste hot, om tolerans mot en olaglig praxis kan göra det till en lockande affär att i stor skala — på förut nämnda sätt — utgifva och länge obemärkt sprida skrifter, i ett annat land dömda för majestätsbrott och på grund af många omständigheter mycket mer pikanta än berättelsen om de troendes beherskares enformigt blodiga verksamhet?

Hvad åtgärd dessa förhållanden påkalla, torde lätt bedömas, om, med anlitan af den utväg, som anvisas af 46 § riksdagsordningen, upplysningar inhämtas rörande det sätt, hvarpå chefens för justitiedepartementet och hans ombuds kontroll utöfvas, och de grundsatser, som dervid följäs. Då man ej bör afbida att på diplomatisk väg äskadt åtal mot en skrift om några *andra* europeiska »förhållanden», än de i en på svenska öfversatt skrift rörande Tysklands kejsares skyddsling vid Bosporen behandlade, sätter vår tryckfrihetsförordning, § 3, 9:o, på ett prof, som måhända ej hade egt rum på nära ett halft sekel (åtalandet af en ur *Economist* hemtad artikel rörande, om jag ej misstager mig, Habsburgska huset), när den svenska allmänheten i fjor så oförhappandes blef påmint om nämnda moment, så skall jag tillåta mig att, med uttalande af att det vore önskligt, att sista riksmötet i denna valperiod ej finge gå till ända, utan att åtgärd till rättelse af nu rådande missbruk blefve förberedd, dels till konstitutionsutskottets öfvervägande hemställa,

huruvida vissa nu missuppfattade bestämmelser
om åliggerdet att »vaka öfver skrifterns *allmängörande*»
böra fullständigas,

dels anhålla,

att konstitutionsutskottet ville för kamrarna framlägga förslag till skrifvelse till Kongl. Maj:t med anhållan, att Kongl. Maj:t täcktes till Riksdagen aflåta proposition med förslag till lag, innefattande instruktion för chefsens för justitiedepartementet ombud.

Det vill nämligen vid granskning af de nu för ombuden gällande »förhållningsregler» synas, som om dessa borde i väsentlig mån omarbetas och i flere afseenden fullständigas.

Att ansvaret för de här ofvan påpekade missuppfattningar och missbruk ej uteslutande är boktryckarnes, torde vara påtagligt, när min sagesman af ett ombud fått det svaret, att han stält sig till efterrättelse den admonition, som en förening låtit trycka på alla sina skrifter: »Får ej utlemnas till eller förevisas för obehörig», eller: »Får ej utlemnas till eller förevisas för försäkringstagare eller annan obehörig».

Derest samma slags mer än märkvärdiga uppfattning skulle göra sig gällande hos embets- och tjänstemän, som hafva något att beställa med tryckta skrifers tillgänglighet i offentliga bibliotek, då skulle med hjälp af offentliga myndigheter kunna uppstå ett slag af hemlig litteratur, som i författarnes eller utgifvarnes hand kunde — länge nog okänd för andra än dem, som i tysthet skola medelst dem för det eller det olofliga syftet påverkas — blifva vehikel för icke blott den illojalaste konkurrens, utan ock för åtskilliga andra mycket svåra tryckfrihetsmissbruk.

Men tryckfrihetens missbruk är tryckfrihetens svåraste fiende, farligare än några maktegande, som af skygghet för friheten och ljuset älska och önska bojer och band.

Då jag förnummit, att ledamöter af kammaren yttrat den meningen, att konstitutionsutskottet ej skulle ega att taga initiativ till bestämmande i enskildheter genom allmän lag af behöfliga regler rörande någon del af en i hufvudpunkterna grundlagsbestämd angelägenhet, när dessa reglers vidlyftiga detalj anses ej lämpligen kunna intagas i grundlagstexten; så skall jag korteligen erinra om följande.

Man har ju tillförenej ansett konstitutionsutskottet vara förhindradt att, såsom andra utskott, förorda framställningar till Kongl. Maj:t med anhållan om utarbetande och framläggande af förslag till lag rörande utförandet af en till fastställande i grundlagen ifrågasatt princip eller sådan förvaltningsinrättning, hvars ändamål och organisation i kraft af vårt statsskickets hela anda undantagas från *de* allmänna inrättningar, hvilkas grunder 89 § regeringsformen öfverlåter åt Kongl. Maj:t att fastställa.

Sålunda, efter det att Rikets Ständer vid 1853—54 års riksmöte till hvilande antagit förslag till nuvarande 2 momentet i 28 § regeringsformen, föreslog med anledning af G. Lagerbjelkes motion nämnda Riksdags konstitutionsutskott (utlåtande n:o 55), att Riksdagen skulle hos Kongl. Maj:t anhålla om förslag till den i momentet nämnda särskilda lag om naturalisation, hvilket Riksdagen biföll, hvarpå Riksdagen genom skrifvelse (n:o 170) af 3 november 1854 anhöll om förslag till sådan lag vid början af nästa riksmöte; sålunda tillkom *naturalisations*-lagen af år 1858. — Samma dag aflät Riksdagen en äfvenledes af konstitutionsutskottet med anledning af motion af G. Lagerbjelke föreslagen skrifvelse med en på enahanda sätt formulerad anhållan, att Kongl. Maj:t ville framlägga förslag till den stadga, som återopades i det af Rikets Ständer till hvilande antagna förslaget till nytt moment i 17 § regeringsformen om en *regeringsrätt*. — Kongl. Maj:t besvarade dessa skrivelser medelst proposition (n:o 34) af 25 november 1856, åtföljd af de två begärda lagförslagen.

Stockholm den 11 april 1902.

A. Hedin.